

Az odvas fák dicsérete

Kisgyerekkoromban (mintegy fél évszázada) családjunk orvosa szinte az első köhítésre antibiotikumot javasolt nekem és hasonszórú takonykóros kortársaimnak is. Tette ezt a legnagyobb jószándékkal, segíteni akarással. Az antibiotikumokkal kapcsolatos szemlélet azóta sokat változott.

Ma már nem minden orvos ír fel helyből ilyen gyógyszereket, csak a ténylegesen indokolt esetekre tartogatja őket. Persze orvos és orvos közt is nagyok a különbségek: van, aki továbbra is maradéktalanul hisz bennük, és van olyan is, aki meglehetősen visszafogottan alkalmazza őket. Azaz a szemléletváltás az orvoslásban is lassan zajlik, és korántsem teljes. A szemléletváltást illetően sok vonatkozásban hasonló a helyzet (ha nem rosszabb) a mi szakmánkban is. Ha ezt a kijelentést valamivel jól lehet szemléltetni, az az *erdei holtfával*, illetve az *odvas fákkal* való bánásmód.

Az „erdőhigiéna” több mint egy évszázadig meghatározó, útmutató irányzat volt az európai erdőgazdálkodásban, így Magyarországon is. Ennek szellemében a lábbon álló holtfákat, az odvas facsonkokat, de még az élő odvas fákat is maradéktalanul, makacs következetességgel eltávolították a nevelővágások során, mert azok „semmi-revalók”, „bántják a tisztességes erdész szemét”, a „felügyelő nem szereti” stb.

Ennek persze meg is lett az eredménye Európában és nálunk is. Erdeink jelentős részéből kiszorultak az odúlakó madarak, denevérek stb. Nyugat-Európában és Skandináviában egyes harkályfajok lokálisan ki is pusztultak.

A mi eredetileg erdőlakó denevéreink sem azért költöztek a templomtornyokba, mert hitéletüket ezeken a helyeken tudják leginkább gyakorolni. Kényszerpálya ez számukra, mert erdeinkben csak elvétve fordulnak elő hatalmas, öreg, korhadó, üreges faóriások, amelyekben egy népes (akár több száz egyedet számláló) denevérkolónia otthont találhatna.

Talán nem túlzás azt feltételezni (aki nem hiszi, járjon utána), hogy Magyarországon több templom, templomtorny van, mint ilyen famatuzsálem. Az emberi építmények így csupán szükségszállások a számukra. Nagyjából olyanok, mintha bennünket, embereket árvíz vagy földrengés

Egy-egy méretes álló facsonk akár évtizedekig életfeltételeket biztosíthat az odúlakóknak, egyidejűleg akár több fajnak is (fotó: Csóka György).

után katonai sátrokban szállásolnának el. Azzal a különbséggel, hogy az ilyen jellegű természeti katasztrófák után az emberi lakóhelyek újjáépítése és a visszaköltözés általában gyorsabban zajlik...

Egy „szakszerűen és alaposan” gyérített középkorú tölgyesben évtizedekig nem keletkezik természetes úton megfelelő mennyiségű odvas fa, azaz nevelővágással hosszú időre magunk szorítjuk ki az odúlakó fajokat.

Lombos erdeink közismert odúlakó rovar-evő madara a csuszka (Sitta europea) (fotó: Barta Adrién).

Egy közelmúltban végződött nagyszabású, reprezentatív erdőállapot-felmérés az odvas fák katasztrófáisan alacsony gyakoriságára mutatott rá. Az Északi-középhegység (Börzsöny, Mátra és az Aggteleki-karszt) természetszerű erdeiben az összesen 57 616 (a félreértések elkerülése érdekében betűkkel is kiírva: ötvenhétezer-hatszáztizenhat) 500 m²-es mintapontnak csupán kb. 2%-án találtak odvas fákat. Még ennél is ritkébbak a vastag (50 cm+) holtfák, facsonkok, amelyekbe a harkályok odvakat vájhatnának a maguk és a másodlagos odúlakók üdvére. A hivatkozott projekt felettébb tanulságos részletei egyébként a <http://karpatierdeink.hu> web-címen megtekinthetők.

Idén március közepén egy középkorú tölgyesbe egy kísérlet előkészítése céljából 20 mesterséges fészekodút telepítettünk. Négy héttel később mindegyik odú foglalt volt, ami egyértelmű „hiánygazdaságot” tükröz.

Tulajdonképpen nem is meglepő ez, ha figyelembe vesszük, hogy az 5 ha-nál is nagyobb erdőrészletben gyakorlatilag egyáltalán nincsen természetes odú. Ezen az odúínségen az sem segítene, ha egyes távolabbi erdőrészletekben akár minden második fa odvas lenne.

A rovar-evő énekesmadarak (különösen pl. a cinkék) költési időszakban ugyanis erősen territoriálisak. Azaz a fészekodú körül csak egy meghatározott

Faodúból kirepülő vízi denevér (*Myotis daubentonii*) (fotó: Dobrosi Dénes)

távolságon belül kutatnak a fiókáknak szánt táplálék után. Ez a szécinke esetében nagyjából 30–40 m sugarú kör lehet (az állományviszonyok és a táplálékkinálat függvényében), ami durván 1/4–1/2 ha-nyi területet fed le. Nagyjából ekkora terület biztosít elegendő táplálékhoz két fészekaljnyi (akár 25–30) fióka felneveléséhez, ebből fakadóan ekkora területen jelentkezik az erdő szempontjából jótékony hatás is. Ennél messzebbre egyébként sem nagyon érné meg elrepülni, hiszen a „szállítás költségei” már jelentősen megnövekednének. Azaz a több száz méterre (esetleg km-re) található odvakban gazdag erdőrészlet nagyobb térbeli léptékben nem sokat segít a cinkéken, de az erdő egészségi állapotán sem.

Fontos megemlíteni, hogy az odvas fák nemcsak a harkályoknak, cingének, csuszkáknak, baglyoknak és denevéreknek elengedhetetlen életfeltételei, hanem számos védett, ritka rovarnak, de gerinceseknek (hüllők, kisemlősök) is.

Ugyanakkor az odulakó fajok jelentősége messze túlmutat a természetvédelmi szempontokon. Lombos erdeinkben (különösen a tölgyesekben) egyre gyakoribbak és egyre nagyobb kiterjedésűek a lombfogyasztó rovarok (főként lepkehernyők) tömeges fellépései. A gyakoribb aszályok mellett ennek egyik jelentős oka a rovarévo énekesmadarak számára kedvezőtlen életfeltételek (fészekodúk hiánya) állandósulása.

Az aszályok gyakoriságának növekedésével nagy valószínűséggel a lombfogyasztók jelentősége még tovább fog növekedni (ha esetleg a jelenlegi hatásuk még nem lenne elég). Tovább fokozza a bajt, hogy a kedvezőtlen időjárási viszonyok mellett a jelentős lombvesztésű szenvedő fegyedek és állományok egyre kevésbé lesznek képesek tolerálni a növekvő kárnyomást, az így kialakuló kárláncolatok miatt pedig egészségi állapotuk romlani fog.

Szécincinege (*Parus major*) a fiókáknak szánt bagolylepke (*Amphipyra* sp.) hernyójával (fotó: Csóka György).

Sajnos ez nem riogatás, a jelek egyértelműek, ezt nap mint nap tapasztalhatjuk. Tehát ha valamikor, akkor most van igazán nagy szükség azokra a szolgáltatásokra, amelyeket a rovarévo énekesmadarak csupán a lakhatás fejében, azaz ingyen biztosítanak erdeinkben. Ezek jelentőségére vonatkozóan európai, de hazai kutatási eredmények is rendelkezésre állnak.

Elcsépelet kiscserkésztema? Valószínűleg az. Annnyiban biztosan, hogy ezt

„mindenki tudja”, meg hát eleink ezt már sok-sok évtizeddel ezelőtt is megírták. A helyzet azonban sajnálatos módon mégsem sokat változott az utóbbi fél évszázadban.

A gyéritések során továbbra is gondosan, maradéktalanul eltávolítjuk az odvas fákat (a gyéritett erdőrészletek mellett készített tűzifasarangokban ez ragyogóan tetten is érhető) és a facsonkokat, még az esélyét is kizárva annak, hogy előbb-utóbb madarak fészkelésére, denevérek szaporodására alkalmas odúk keletkezzenek/készüljenek.

A nyiladékok mellől, az erdei tisztásokról még manapság is gyakran motorfűrész áldozataként tűnnek el a pusztuló, lábon korhadó „sem mire sem való”, méretes öreg fák, holott ezek nemcsak a biodiverzitásra, hanem azon túl (illetve azzal szoros összefüggésben) a környező erdők egészségére is jelentős pozitív hatást gyakorolnak.

Mi erdészek büszkéek vagyunk hazánk tartamos erdőgazdálkodására. Nem is alaptalanul. Ha azonban a tartamosság értelmezését csupán a növekvő erdőterületre és az éves növedéknél jóval alacsonyabb volumenű fakitermelésre korlátozzuk, akkor tévúton járunk.

Ne értjük és ne magyarázzuk félre a fentebb leírtakat! Elsődleges rendelkezésként továbbra sem

kell bevezetni az odvasfa- vagy facsonktermelést! Ugyanakkor meg kell értenünk, hogy ezek visszahagyása, kímélete a fatermesztés hosszú távú érdekeit is szolgálja. Márpedig az erdőszügyebár hosszú távon, az erdő egészségének érdekeit szem előtt tartva gondolkodik!

Ha ez tényleg így van, lépünk túl a több évtizedes (akár évszázados) beidégződéseken, ne tekintsük küldetésünknek az odvas fák, facsonkok üldözését. A fakitermelő azt

a fát fogja kivágni, amelyet a szakember a festékszóróval megjelölt. Azaz a dolog alapvetően a műszaki vezetőn és az erdőszegen múlik, másra aligha háríthatjuk át a felelősséget.

Kis írományomat szándékosan egy provokatív mondattal zárom: *Úriember/úrhölgy nem vág és nem vágat ki odvas fát!* Döntsük el, hogy azok vagyunk-e!

Dr. Csóka György

NAIK ERTI, Erdővédelmi osztály